

Ivan Blatný: Zabila ho revoluce

TEXT: MARTIN REINER

Ve dvaceti letech byl básník Ivan Blatný miláčkem dívek a dam. Štíhlý a krásný chođoval Brnem s melancholickým snem v očích. Narodil se pro život v poezii, ale idylku bohatého dědice přetřel únor '48. Emigroval do Anglie a **melancholii vystřídala paranoia**. Nakladatel a spisovatel Martin Reiner šel v jeho nezřetelných stopách a odhalil velké tajemství...

FOTO: ARCHIV AUTORA

Tu velkou cestu jsem původně plánoval už na rok 1990.

Jednou už jsem totiž Anglii navštívil, bylo to v říjnu 1989, a tehdy jsem se také poprvé a naposledy osobně setkal s Ivanem Blatným. Byl nemluvný; za okny se už stmívalo, vyrušili jsme ho od sledování nějakého televizního pořadu ve společné klubovně plné starců. Do hlubokého ušáku ve svém vlastním pokoji se nechal

usadit dosti neochotně, ale pak konečně zaregistroval, že vedle mě a paní Frances je v místnosti i mladá, velmi pohledná žena, a jeho tvář se poněkud rozjasnila.

Tato mladá žena byla tehdy mou manželkou; vyzbrojena potřebným půvabem a levným foťákem, pomohla mi zdolat bariéru básnickovy primární nedůvěry. Většina návštěvníků z té doby popisuje Blatného prakticky stejně: starý, rozčepýřený havran,

který se na návštěvu spíš mračí, a pokud odpovídá na dobře míněné dotazy, pak většinou jednoslabičně.

Domníval jsem se, že za takový přístup k hostům může hlavně dlouhodobá samota a Blatného „nevyklost“ společenským kontaktům. Velký kus pravdy na to byl.

Při mé druhé návštěvě Anglie v roce 2002, dávno po básnickové smrti, měla ovšem zcela nečekaně vyjít najevo šokující

skutečnost, která stavěla tehdejší básníkovu chování do výrazně jiného světla.

Je načase, abych o té věci konečně promluvil.

Zapalovač na jedno použití

Tehdy, v roce 1989, jsme strávili v Clacton on Sea tři dny. Bydleli jsme u zmíněné Frances Meacham, legendární postavy blatnovského příběhu. Postarší dáma, která důsledně trvala na oslovení miss, poslala v roce 1977 Škvoreckým do Toronta fascikl básní a pomohla tak Blatnému objevit svět. Byla to velká fanynka všeho českého; po válce chvíli žila v Československu a ještě o čtyřicet let později stála v její garáži modrá Škoda 120. Taky tam ovšem byl velký umělohmotný barel plný školních sešitů s Blatného poezií.

Samotný kontakt s Blatným proběhl velmi zvláště, téměř mysticky.

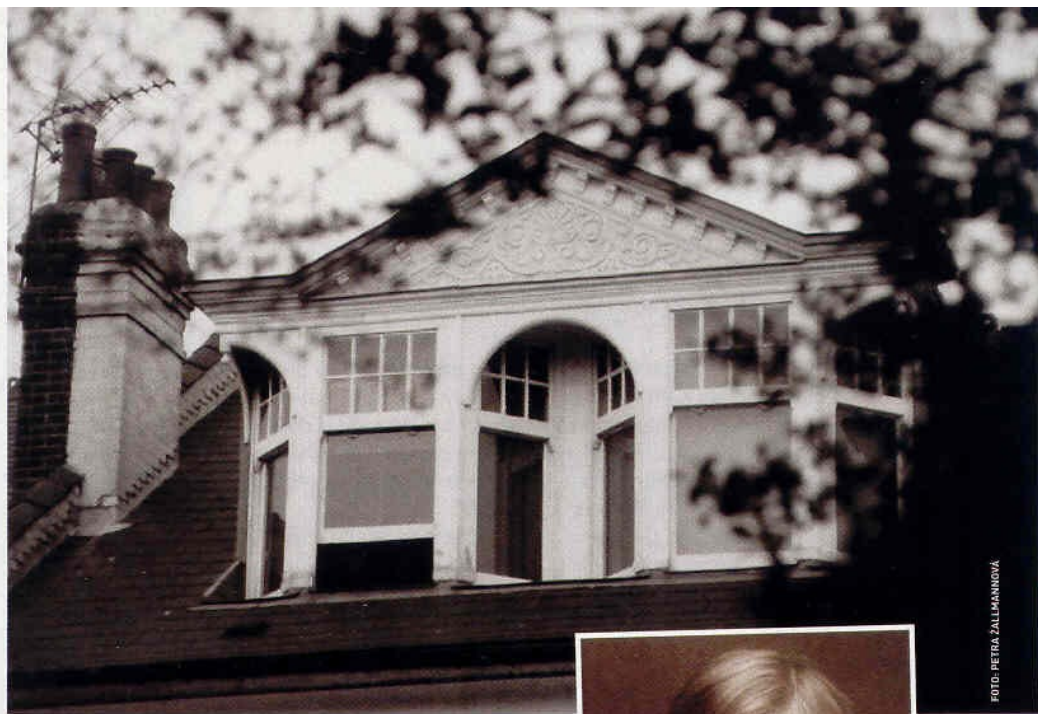
Zatímco prvního dne nebyla s unaveným starým mužem valná řeč, o den později, v krásném podzimním přímořském poledni, seděl vymydlený a dobře naladěný básník ve svém křesle, už když jsem přišel... a ještě dnes bych přísahal, že si chtěl povídat. Přinejmenším vypadal, že bude sdílnější než předchozího večera. Já na to ovšem nebyl vůbec připraven. Přinesl jsem mu pouze slíbený zapalovač „na jedno použití“, svou ženu jsem dokonce nechal čekat venku před domem, a pak jsem v rozpacích nedokázal na novou situaci adekvátně zareagovat a před svou životní příležitostí v podstatě utekl.

Tři předchozí roky jsem obcházel pamětníky, nořil se do archivů a seskládal si tak poměrně úplný obraz básníkovu života před odchodem do emigrace. Znal jsem jeho dětství „malého lorda“ z bohaté měšťanské rodiny, časnou smrt otce i matky, přátelství s Jiřím Ortenem, které mělo vyústit v plánovanou společnou sebevraždu. Po válce bydlel Blatný nějaký

Starý, rozčepýřený havran, který se na návštěvu spíš mračí, a pokud odpovídá na dobře míněné dotazy, pak většinou jednoslabičně.

čas s Josefem Kainarem, vstoupil do komunistické strany a byl na uličním výboru „projednáván“ za to, že v opilosti vykřikoval z okna svého bytu sprostárny. Žil z příjmů optického krámu, který mu – sirotkovi – odkázal dědeček.

Svého básníka jsem zkrátka znal. A teď, tvářív v tvář možnosti mluvit přímo s ním, jsem naprosto selhal a utekl jako malý

Dům někdejšího poslance Blažeje Vilima na Elm Street. Za tímto oknem skrýval básník nezletilou prostitutku.

„Z varhánků nosivals krejzlik,“ napsal Blatný v jedné z pozdějších básní. Měl přitom asi na mysli tuto fotku z doby, kdy mu byly tři roky.

kluk. Zato jsem si dole, na větrné ulici před Edensorem slíbil, že se brzy vrátím a strávím v Anglii – a tedy především s Blatným – mnohem víc času.

Nedošlo k tomu ze dvou důvodů. Jednak nastal sametový Listopad a já měl alespoň po nějakou dobu úplně jiné starosti, jednak 5. 8. 1990 Ivan Blatný poměrně nečekaně zemřel.

Ne že by básník, kterého jsem potkal, zrovna překypoval zdravím. Měl za sebou operaci vředu na dvanácterníku, na jedno oko téměř neviděl po inzultaci spolupacientem a celoživotní intenzivní kouření spolu s nedostatkem pohybu z něj udělalo shrbeného vetchého stařečka už v sedmdesáti. Přesto mě jeho smrt zaskočila a já se mrzel sám na sebe, že jsem svou šanci jednou provždy propásl.

Tajuplné moře času

Brzy po Blatném jsem přišel i o manželku a trvalo deset dlouhých let, než mě nově započatá práce na románu o Ivanu Blatném znovu přivedla na myšlenku dokončit svou

někdejší anglickou misi. Mělo to nějaký smysl ještě teď, více než deset let po básníkově smrti? Měl jsem velmi intenzivní dojem, že ano.

V Česku byl Ivan Blatný zejména zkraje 90. let hodně populární, jeho pohnutý osud fascinoval a jeho melancholická poezie se líbila.

V roce 1991 vyšla Tomešova blatnovská monografie Tento večer, o osm let později ještě životopisný špalek plný fascinující, nově objevené korespondence v nakladatelství Atlantis, byla napsána řada popularizujících i odborných článků... To, co mě, znalce Blatného života i díla, opakovaně zarazelo a udivovalo, byl nepoměr mezi tím, co se ze všech zmíněných publikací dalo dozvědět o Blatného dvaceti osmi předemigračních letech, a tím, jak málo informací pořád existovalo o zbývajících dvaadvaceti letech života, která strávil v Anglii.

Stejně jako v letech těsně porevolučních se pracovalo s několika otřepanými klišé, k nimž čas od času přibyl zajímavý detail. Skoro se zdálo, jako by ani odborníky valně nezajímalo, jak vlastně básník v Anglii doopravdy žil.

IVAN BLATNÝ

* 21. 12. 1919 v Brně

† 5. 8. 1990 v anglickém Clacton on Sea

► Patřil spolu s Jiřím Ortenem a Josefem Kainarem k nejvýraznějším autorům své generace.

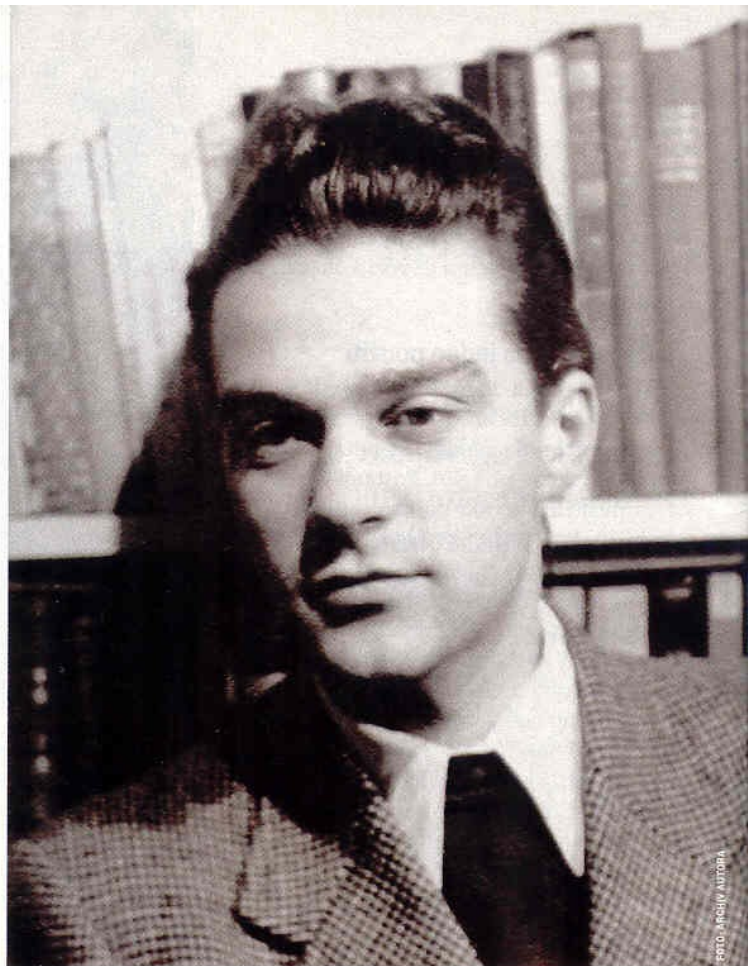
► Jeho otec Lev Blatný, spisovatel a významný kulturní duch poválečného Československa, umřel, když bylo chlápce deset let. Po smrti matky (o pouhé tři roky později) se o Blatného výchovu starala nepřilíhající úspěšně babička.

► Už v časech Blatného surrealistických počátků se stal jeho „druhým otcem“ Vítězslav Nezval, který pak významnou měrou pomohl k vydání prvních dvou Blatného sbírek Paní Jitřenka (1940) a Melancholické procházky (1941).

► Do své emigrace v březnu 1948 vydal Blatný ještě dvě sbírky pro dospělé a dvě knížky pro děti; nejvýše ceněná je kniha Tento večer (1945).

► V patnácti letech zdědil obchod optikou, který je v Brně dodnes. Nikdy příliš nepracoval a nemusel se o sebe sám starat, což se po útěku do zahraničí ukázalo jako velká obtíž. Spolu s dosti křehkou psychickou strukturou to byly hlavní příčiny, proč strávil většinu emigrace v zařízeních pro psychicky narušené jezdince.

► Jeho popel byl rok po smrti převezen do Československa a je uložen na brněnském Slavině.

Mě ovšem znepokojovala ta neuvěřitelná spousta času, která odtud z Česka působila jako temný a rozlehlý oceán bez jediné plachty na obzoru. Je opravdu možné odbyť velký kus lidského života větou, že ho „básek strávil v blázinci“? Mnoho tisíc rán, večerů, tisíce večerů, procházek... a za celou tu dobu se nic nepříhodovalo?

Na ztec s lepším foťákem

Jistá netečnost i odborné veřejnosti k Blatného „anglickému“ období měla i své ryze praktické důvody. Patřila k nim špatná jazyková vybavenost badatelů (mne nevyjímaje), nedostatek potřebných financí, ale především náhlá absence dříve spíše přebytkového volného času. Svou roli sehrály nepochybně i přetrvávající vlašné

angličtině mé kolegyně Petry Žallmannové se podařilo během intenzivní, tříměsíční činnosti připravit náročné schéma návštěv a setkání v ústavech v Londýně, Ipswichi i v Clacton on Sea. Pro pozdější zdar naší mise sehrálo zásadní roli i to, že se nám povedlo prolomit počáteční nedůvěru řady Čechů žijících v Anglii, a s pomocí anglických přátel, které jsme dokázali přesvědčit o smysluplnosti a závažnosti mise, jsme dohledali dokonce i svědky z hloubi 50. let. Mnohé dveře pomohl otevřít i oficiální dopis z ministerstva kultury.

A pak už jsme v březnu 2002 konečně vyrazili.

Zatímco v roce 1989 jsme letěli za peníze popůjčované od přátel a stravovat jsme se chodili téměř zadarmo do kantýny Anglické národní opery (díky, Davide Sulkinel), tentokrát jsme měli na tři týdny nacystované řádné bydlení, lepší boty i fotoaparát, za jaký by se nemusel stydět ani Cartier-Bresson.

Žalující prostitutky a jiná alotria

To dvanáctileté zpoždění nezůstalo bez následků. Umřeli lidé, kteří mohli mnohé vyjasnit, byl kompletně skartován cenný archiv Claybury Hospital, kde strávil Blatný dvanáct let života. Samotný rozsáhlý komplex byl v roce 1997 proměněn v luxusní parkovou čtvrť pro londýnské milionáře. Podobně dopadl Friern Barnett, další z do-

časných Blatného adres. Ale i tak bylo kde a z čeho čerpat nové vzrušující informace ze života „protekčního cvoka“.

Kousek od městečka, v němž se narodil William Shakespeare, jsme navštívili farmu v idylickém Lighthorne, kde Blatný krátce pracoval o prázdninách roku '48. Dokonce jsme zde mohli jednu noc přespát. Díky paní Šimsově, někdejší Blatného spolubydlící, jsme se podívali do domu na Muswell Hill, kde básník strávil tři „svobodné“ roky mezi prvním a druhým, definitivním, pobytem v psychiatrických sanatoriích. Nahlédli jsme do podkrovního pokojíčku, za který platil manželům Vilímovým necelé dvě libry týdně a kde také po několik dní skrýval čtrnáctiletou prostitutku, kterou odmítal „vydat“ i poté, co dorazil zjednat pořádek londýnský policista, slavný bobík. Prošli jsme se kousek od Hamstead Heese, kopce (dnes již zastavěného), kam chodil Blatný utrácet za prostitutky své kapesné, které dostával od Czech Refugee Trust Fund, a kde byl také zatčen oné nešťastné zimy roku 1953. Do brixtonského vězení putoval poté, co zde „obtěžoval“ dvě holandské turistky, jež považoval za prostitutky. Jako na potvoru to nebyl jeho jediný omyl toho večera. Lekdo by nejspíš otrapu okřikl a jednoduše odehnal; dvě mladé dámy ovšem nejenže nechodily za peníze, ale ukázalo se, že nejsou ani orientované na muže.

Do brixtonského vězení putoval poté, co zde „obtěžoval“ dvě holandské turistky, jež považoval za prostitutky.

vztahy mezi „domácími“ Čechy a českými exulanty.

Když jsem si na podzim roku 2001 uvědomil, že kvůli svému románu do Anglie prostě musím, věděl jsem celkem dobře, do čeho jdu.

Podařilo se mi získat na projekt padesát tisíc od Britské rady, které tímto znovu děkuji. Díky internetu a výborné

Claybury Hospital – romantický pohled na nemocniční komplex zbudovaný v letech 1889–93. Po více než sto letech byl přebudován na luxusní bytový celek.

FOTO: ARCHIV AUTOBA

FOTO: PETRA ZÁLMAJNOVÁ

Dr. John Pippard – muž, který strávil jako lékař s Blatným nejvíce času, vzpomínal na básníka jako na výjimečně laskavého člověka

Z poutavého vyprávění pamětníků jsme se dozvěděli i to, jak dopadl jeden z řídkých Blatného pokusů vydělat si nějaké peníze skutečnou prací. Byl najat jistou charitativní organizací, aby nadepisoval obálky s vánočními přáníčky vdovám a válečným invalidům. Dopadlo to bohužel tak, že jich většinu znehodnotil kaligrafickými experimenty. Jiné svědectví zase potvrdilo, v jak složité situaci se Blatný bezprostředně po své emigraci ocitl. Nejenže komunisté pár týdnů po svém puči řvali přes Kanál jeho jméno jako lačná, poraněná hydra. Skotská vedoucí vysílání BBC zpočátku odmítla odvíšlat Blatného protikomunistické prohlášení, neboť měla podezření, že je jen jedním z mnoha komunistických agentů,

kteří proudili do svobodného světa spolu s četnými emigranty.

Podobných trpkých zkušeností byl ovšem Blatný po roce 1953 jednou provždy ušetřen. Až do své smrti v létě roku 1990 už totiž nikdy neopustil zdi blázince.

Mé pohlaví je květina

Pětaosmdesátiletý doktor John Pippard, který si pamatoval básníka ještě z poloviny 50. let, kdy nastoupil jako lékař do Claybury Hospital, nám popsal Ivana Blatného jako jemného, odměřeného muže, který toho moc nenamluvil. „Když jsem viděl někoho shrbeného tiše sedět v koutku, věděl jsem, že je to on.“ V tom punktu se ostatně Blatný nezměnil do konce života.

Necelý rok před svou smrtí se básník ještě usmíval do objektivu. Zavřené oko je následek někdejšího poranění.

Dostali jsme knihu o historii Claybury Hospital, která skvěle popisuje rozdíly v přístupu k psychiatrickým pacientům, jež se prosadily v průběhu padesátých a šedesátých let a v podstatě umožnily Blatnému v exilu přežít.

Naše londýnské zdroje byly vzhledem k časové propasti poměrně chudé na informace, ovšem v ipswichském ústavu St. Clement's Hospital, kde Blatný strávil léta 1977–1985, jsme se měli dozvědět mnohem víc. Pamětníků jeho někdejšího pobytu žije dodnes dlouhá řada, a navíc poté, co Blatnému vyšla (po třicetileté pauze!) v roce 1979 nová sbírka a začala se o něj poměrně živě zajímat britská i jiná média, začal být o něco více hoděn pozorností i pro členy lékařského personálu.

Vyslechl jsem jeho lékaře, ošetřovatele, jednoho spolupacienta, prošel jsem se po oddělení, kde Blatný psával, jedl a koukal na televizi, měl jsem možnost nahlédnout do lékařských zpráv a chvíli jsem lelkoval v parku, kam básník čas od času vyrazil nahý jako Adam.

Jednou si vyšel bez oděvu dokonce do ulic Ipswiche. Byl rychle přiveden zpátky a doktor Gordon Morris dodnes s úsměvem vzpomíná, jak s ním tento přestupek řešil: „Hodně pacientů mívalo halucinace a mysleli si, že k nim někdo mluví. Tito pacienti si také někdy svlékali šaty, ale dělali to proto, že jim ty hlasy – Bůh nebo někdo jiný – řekly, aby to udělali. S Ivanem jsme si ovšem nikdy nebyli jisti, jak to vlastně je. Vždycky jen říkal: ‚Neza-

Všechno se změnilo, když se začalo mluvit o tom, že by mohl jet do Československa. Šlo to s ním vyloženě z kopce.

těžujte se tím, všechno je v pořádku. Už musím jít, na shledanou.“ A usmíval se a byl moc milý.“

Básník sám v jedné z lékařských zpráv k danému tématu uvedl: „Někdy cítím, že

dýchám svými pohlavními orgány.“ Mluvil z něj v takovou chvíli skutečně blázen, nebo spíš básník? Nebo prostě jen zkušený pacient?

I v oficiálních lékařských zprávách se opakovaně objevuje domněnka (hned několik) lékařů, že se Blatný „naučil blázna dobře hrát, neboť mu naprosto vyhovuje způsob života v ústavech“.

Moment, který se ovšem stal v celé třítýdenní misi klíčovým, přišel až v předposlední den našeho pobytu. Navíc na místě, kde už jsem jednou byl a kde jsem tudíž žádné překvapení neočekával. V sanatoriu Edensor v přímořském městečku Clacton on Sea.

Byl tu docela šťastný...

Velice mě potěšilo, když jsem v Edensoru narazil na „starou známou“, zdravotní sestru Pat Ring. Připomněl jsem jí svou někdejší návštěvu z doby těsně před politickými změnami

v naší zemi a ona hned začala vyprávět: „Nejdřív přišel ten dopis, a pak za ním dokonce přijel někdo z československé ambasády v Londýně. Ivan se s ním ale odmítl setkat, nechtěl ho vůbec vidět. Mysleli jsme si, že bude rád, že může po těch letech v exilu jet zase domů, ale on tím byl naopak úpl-

ně zděšen. Já si Ivana pamatuji ode dne, kdy sem přišel. Trvalo mu asi půl roku, než si v Edensoru zvykl, ale pak byl šťastný. Všechno se změnilo ve chvíli, kdy se začalo mluvit o tom, že by mohl jet do Československa. Začalo to s ním jít vyloženě z kopce a netrvalo moc dlouho, než skutečně zemřel. Říkali jsme mu, že by tam jel akorát na prázdniny, že se ho nechceme zbavit, i to, že mu už nic nehrozí, protože poměry se změnily, ale on se pořád jen ptal, proč, proč chceme, aby jel domů. Myslel si, že se snažíme vehnat ho do pasti, a přestal nám naprosto věřit.“

„Ta změna v jeho chování byla naprosto jasná. Dokonce na čas přestal jíst...“ dodala ještě Pat a já tam stál s otevřenou pusou a nemohl jsem uvěřit tomu, co slyším.

Smrtící paranoia

Mohlo by se zdát, že příkládám až příliš velkou váhu slovům jedné zdravotní sestry. Leckdo by mohl říct, že je to prostě hloupost, jakou nemá smysl se zabývat.

Leckdo by si ale naopak mohl vzpomenout, že Blatného diagnóza spojená s první internací (už půl roku po příjezdu do Anglie!) zněla paranoidní schizofrenie. A mohl by si vzpomenout na vyprávění Josefa Lederera, u kterého Blatný tou dobou bydlel, podle něhož básník dlouhé týdny

nevycházel z domu jindy než v noci... ze strachu před agenty komunistické tajné služby. Báł se, že ho unesou zpátky do Československa...

Řekli byste si, no jo, blázen. Jenže historek o podobných, organizovaných únosech kolovalo mezi emigranty plno... a jak později vyšlo najevo, nešlo o plané fantazírování!

Leckdo by si mohl vzpomenout také na Blatného úzkostné stavy, které přivedly básníka za zdi psychiatrického ústavu (například po smrti přítele Jiřího Ortena) už dlouho před emigrací.

Anebo by si mohl prostě jen vybavit zápisy z lékařských zpráv, podle kterých prakticky nebylo možné Blatného přemístit z ipswichské nemocnice St. Clement's do později zamilovaného Edensoru kvůli jeho fyzicky zažívané úzkosti ze změny prostředí.

„Chtěli jsme pacientovi nové místo alespoň ukázat. Dvakrát vyrazilo ze St. Clement's Hospital auto, ale sotva jsme ujeli pár kilometrů, pozvracel se a začal se před očima ošetřovatelů propadat mimo sebe, takže bylo nutné auto

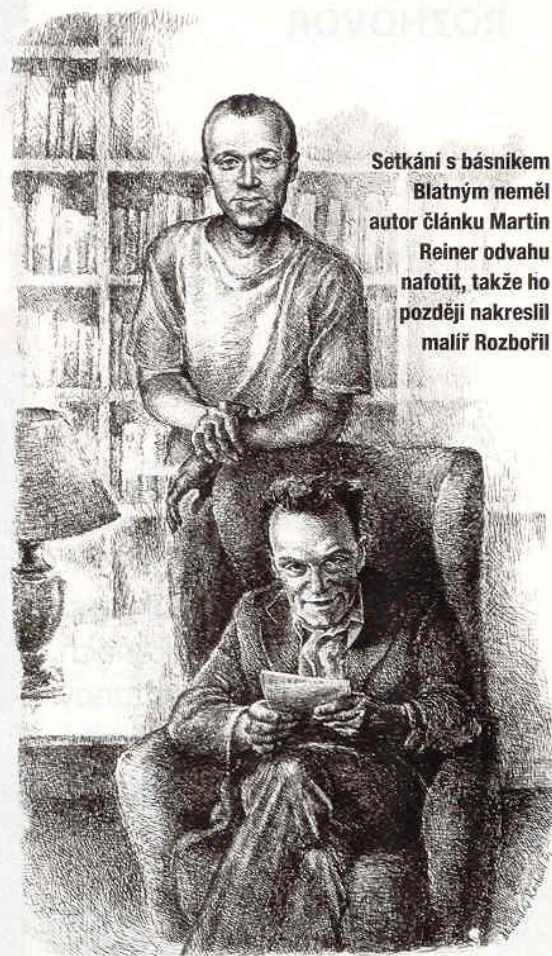
otočit a vrátit se. Trvalo tři roky, než se transakce podařila.“

Domů

Domů jsme se vrátili obtěžkáni cennými materiály a informacemi, z nichž jsem tady mluvil spíše o takových, které mají jistou obecnou atraktivitu. Stovky dalších, významných především pro badatele, jsme pak zpracovávali dlouhé měsíce.

Jedna ale stejně zůstala trčet jako ostrý kůl do výšky nad ostatními. Od své návštěvy Anglie v roce 2002 vím, že básníka Ivana Blatného, který žil čtyřicet let ve vzpomínkách na svou vlast, nakonec zabila možnost vrátit se. Zabíla ho sametová revoluce. ■

Autor – Martin Reiner (1964), někdejší vydavatel (mj. knih Michala Viewegha), dnes rentiér a spisovatel. Publikoval sedm knih, na podzim má vyjít jeho román Lucka a já. Jako Martin Pluháček vydával časopis Neon, organizoval festival Poezie bez hranic a přivedl do Česka slam poetry. Od roku 2001 pracuje na rozsáhlém románu o Blatném.

Setkání s básníkem Blatným neměl autor článku Martin Reiner odvahu nafotit, takže ho později nakreslil malíř Rozbořil